

Stiv Beri

PAKLENA ODAJA

Preveo Mirko Bižić

Beograd, 2014.

*Za mog oca, koji je, i ne znajući to, rasplamsao vatru
pre nekoliko decenija,
i moju majku,
koja me je naučila kako da održavam plamen.*

Iz kog god da je razloga neka zemlja opustošena, treba da sačuvamo one građevine koje čine čast ljudskom društvu, a ne doprinose snazi neprijatelja – kao što su hramovi, grobnice, javne zgrade, i sva dela izuzetne lepote... Tako onaj koji zemlje razuzdano lišava ovih čuda umetnosti sebe proglašava neprijateljem ljudskog roda.

Emerih de Vatel, *Zakon nacija*, 1758.

Detaljno sam proučio stanje istorijskih spomenika u Peterhofu, Carskom selu i Pavlovsku, i u sva tri mesta sam se uverio u čudovišna skrnavljenja dostojanstva tih spomenika. Štaviše, prouzrokovana šteta – čiji će potpuni spisak biti izuzetno teško dostaviti jer je toliko opsežan – pokazuje znake predumišljaja.

Svedočenje Josifa Orbeljija, direktora Ermitaža, pred
Nirnberškim sudom, 22. februara 1946.

PROLOG

KONCENTRACIONI LOGOR MAUTHAUZEN, AUSTRIJA

10. APRIL 1945.

Zatočenici su ga zvali Uho jer je bio jedini Rus u Baraci 8 koji je razumeo nemački. Niko ga nikada nije zvao po njegovom pravom imenu, Karol Borja. Uho je bio njegov nadimak od prvog dana kada je stigao u logor, pre više od godinu dana. Bilo je to obeležje na koje je on gledao s ponosom, i dužnost koju je ispunjavao svim srcem.

„Šta si čuo?“, šapnuo mu je u tami jedan od zatočenika.

On se sklupčao blizu prozora, naslonjen na leđeno staklo, ispuštajući iz usta u suvi i zagušljivi vazduh paru tanku i providnu poput paučine.

„Da li žele još zabave?“, upita drugi zatvorenik.

Pre dve noći čuvari su došli po jednog Rusa u Baraku 8. On je bio pešadinac iz Rostova blizu Crnog mora, relativno nov u logoru. Njegovi vrisci čuli su se cele noći, i završili su se tek posle praska rafalne paljbe, a njegovo krvavo telo obešeno je na glavnu kapiju, da ga ujutro svi vide.

Nakratko je skrenuo pogled sa prozora. „Tišina. Teško mi je da čujem zbog vetra.“

Vaškama izjedeni viseći ležaji bili su postavljeni jedni iznad drugih u tri niza, a svakom zatvoreniku je bio dodeljen prostor manji od kvadratnog metra. Stotinu pari upalih očiju zurilo je u njega.

Svi ljudi su poštovali njegovo naređenje. Niko se nije ni pomerio, njihov strah je odavno utopljen u užasu Mauthauzena. Iznenada se okrenuo od prozora. „Dolaze.“

Sledećeg trenutka vrata se naglo otvoriše. Ledeni noćni vazduh ulete unutra za narednikom Humerom, nadzornikom Barake 8.

„Achtung!“

Klaus Humer je bio *Schutzstaffel*, esesovac. Još dvojica naoružanih esesovaca stajala su iza njega. Svi čuvari u Mauthauzenu bili su pripadnici

SS-a. Humer nije nosio oružje. Nikada ga nije nosio. Visina od 185 centimetara i snažni udovi bili su sva zaštita koja mu je trebala.

„Traže se dobrovoljci“, reče Humer. „Ti, ti, ti i ti.“

Borja je bio poslednji među prozvanim. Pitao se šta se dešava. Zatvorenici su retko umirali noću. Komora smrti tada nije radila, a ovo vreme je korišćeno za ispuštanje gasa i pranje pločica za sutrašnja pogubljenja. Čuvari su uglavnom ostajali u svojoj kasarni, okupljeni oko gvozdениh peći grejanih drvima tokom čije su seče zatvorenici umirali. Takođe su spavali i doktori i njihovi pomoćnici, spremajući se za još jedan dan eksperimenata u kojima su zatvorenici redom i neselektivno korišćeni kao laboratorijske životinje.

Humer pogleda pravo u Borju. „Ti me razumeš, zar ne?“

On ne reče ništa, zureći pravo u crne čuvarove oči. Godina dana užasa naučila ga je vrednosti ćutanja.

„Nemaš ništa da kažeš?“, upita Humer na nemačkom. „Odlično. Treba da razumeš... i držiš usta zatvorena.“

Drugi čuvar se progura napred, sa četiri vunena ogrtača prebačena preko ispruženih ruku.

„Kaputi?“, promrmlja jedan od Rusa.

Nijedan zatvorenik nije nosio kaput. Po dolasku su im izdavane prljava košulja od grubog platna i odrpane pantalone, više rite nego odeća. Posle smrti ona im je skidana da bi, smrdljiva i neoprana, bila izdata novopristiglom zatvoreniku. Čuvar baci kapute na pod.

Humer pokaza na njih. „*Mäntel anziehen.*“

Borja pruži ruku prema jednom od zelenih zamotuljaka. „Narednik kaže da ih obučete“, objasni on na ruskom.

Ostala trojica učiniše isto što i on.

Vuna mu je grebla kožu ali je taj osećaj bio dobar. Prošlo je mnogo vremena pre nego što je osećao bilo šta slično toploti.

„Napolje“, reče Humer.

Trojica Rusa pogledaše Borju, a on mahnu rukom prema vratima. Svi izađoše napolje u mrak.

Humer povede kratku kolonu preko leda i snega prema središnjoj čistini u logoru, dok je ledeni vetar zavijao između redova niskih baraka. Osamdeset hiljada ljudi bilo je nagurano u okolne građevine, više nego što ih je živelo u čitavoj Borjinoj rodnoj provinciji u Belorusiji. Počeo je da misli kako više nikada neće videti to mesto. Vreme je postalo skoro

beznačajno, ali radi sopstvenog zdravog razuma, pokušavao je da sačuva neki osećaj za njega. Bio je kraj marta. Ne. Početak aprila. A još je bio mraz. Zašto ne može jednostavno da umre ili bude ubijen? Stotine njih su svakog dana doživljavale tu sudbinu. Da li je njegova sudbina da preživi ovaj pakao?

Ali zbog čega?

Na središnjoj čistini Humer skrenu levo i izađe na još jedan otvoren prostor. Sa jedne strane je stajalo još zatvoreničkih baraka. S druge strane su bili logorska kuhinja, zatvor i ambulanta. Na daljem kraju je stajao valjak, tona čelika je svakog dana vučena preko zamrznute zemlje. Borja se nadao da njihov zadatak ne uključuje to mučno rintanje.

Humer stade ispred četiri visoka drvena stuba.

Pre dva dana grupa zatvorenika je povedena u obližnju šumu, a Borja je i tada bio jedan od deset prozvanih. Oborili su tri jele, a jednom od zatvorenika se od naprezanja slomila ruka i on je na licu mesta ustreljen. Grane su odsečene a stabla rasečena na četiri dela i odvučena nazad u logor, gde su stubovi visine čoveka podignuti na središnjoj čistini. Goli stubovi su stajali tu proteklih nekoliko dana. Sada su ih čuvala dva naoružana stražara. Električne svetiljke gorele su iznad njih, maglovito obasjavajući mrazni i suvi vazduh.

„Čekajte ovde“, reče Humer.

Narednik se teškim korakom pope uz nisko stepenište i uđe u zatvor. Kroz pravougaonik otvorenih vrata sinu žuta svetlost. Sledećeg trenutka izvedoše četvoricu golih ljudi. Njihove plavokose glave nisu bile obrijane kao kod ostalih, Rusa, Poljaka i Jevreja, koji su činili ogromnu većinu zatvorenika u logoru. Niti su im mišići bili slabi, ni pokreti spori. Nisu imali bezizražajan pogled, niti su im oči bile duboko utonule u svoje duplje, niti je po njima bilo oteklina od prebijanja. Ovi ljudi su bili snažni. Vojnici. Nemci. I ranije ih je viđao. Granitna lica, bez osećanja. Kamen hladna, poput noći.

Ova četvorica su hodali uspravno i prkosno, s rukama pored bokova; nijedan nije pokazivao da je svestan nepodnošljive hladnoće koju je njihova mlečnobela koža sigurno osećala. Humer izađe za njima iz zatvora i pokaza na stubove. „Tamo.“

Četvorica nagih Nemaca odmarširale onde kuda im je pokazano.

Humer priđe i baci četiri namotaja konopca u sneg. „Vežite ih za stubove.“

Borjina trojica pratilaca pogledaše u njega. On se sagnu i podiže sva četiri smotka konopca, pa dodade po jedan svoj trojici ljudi i reče im šta da rade. Svaki od njih priđe po jednom od nagih Nemaca, koji su stajali u stavu mirno ispred grubo otesanih jelovih trupaca. Kakav prekršaj je izazvao ovo ludilo? On obmota grubo uže oko grudi čoveka ispred sebe i pritegnu telo uz drvo.

„Čvrsto“, povika Humer.

Zavezao je čvor na omči i čvrsto zategnuo uže preko Nemčevih golih grudi. Čovek nije ni trepnuo.

Humer pogleda ostalu trojicu. Borja iskoristi priliku da šapne na nemačkom: „Šta ste uradili?“

Nije bilo odgovora.

On stegnu uže još čvršće. „Ovo ne rade čak ni nama.“

„Čast je prkositi onome ko te drži u zarobljeništvu“, šapnu Nemač.

Da, pomisli on. Jeste.

Humer se okrenu. Borja veza čvor na poslednjoj omči. „Ovamo“, reče Humer.

On i ostala trojica Rusa zatrupkaše preko svežeg snega, sklanjajući se s puta. Da bi hladnoću učinio podnošljivijom, gurnuo je ruke ispod pazuha i premeštao se s noge na nogu. Bio je divan osećaj imati na sebi kaput. Bilo je to prvi put da je osetio toplotu otkako je doveden u logor. Tada mu je njegov identitet potpuno oduzet i zamenjen brojem – 10901 – koji mu je istetoviran na desnoj podlaktici. Na levu stranu prsa njegove otrcane košulje zašiven je trougao. Slovo R unutar trougla označavalo je da je Rus. Boja je takođe bila važna. Crvena za političke zatvorenike. Zelena za kriminalce. Žuta Davidova zvezda za Jevreje. Crna i smeđa boja za ratne zarobljenike.

Humer kao da je nešto čekao.

Borja skrenu pogled ulevo.

Još električnih svetiljki osvetljavalo je paradni poligon koji se prostirao sve do glavne kapije. Put koji je od nje vodio do kamenoloma gubio se u mraku. Štapska komandna zgrada s druge strane ograde bila je neosvetljena. Gledao je kako se glavna kapija otvara i jedna samotna prilika ulazi u logor. Čovek je na sebi imao kaput dug do kolena. Ispod njegove ivice videle su se svetle pantalone koje su padale preko crnih jahaćih čizama. Na glavi je imao oficirsku kapu svetle boje. Široki bokovi i isturen velik

stomak trzali su se iznad krivih nogu koje su odlučno koračale. Pod svetlošću lampi video se njegov oštar nos, bistre oči i prilično lepe crte lica.

Crte lica koje su se smesta mogle prepoznati.

Poslednji komandir eskadrona *Rihthofen*. Komandant nemačkih vazdušnih snaga, zastupnik nemačkog parlamenta, pruski premijer, predsednik pruskog državnog saveta, rajhmajster za lov i šumarstvo, predsedavajući saveta za odbranu Rajha, rajhsmaršal proširenog nemačkog rajha. Firerov naslednik koga je on lično odabrao.

Herman Gering.

Borja je već jednom ranije video Geringa, 1939. godine u Rimu. Gering se tada pojavio u kicoškom sivom odelu, sa svetlocrvenom kravatom oko mesnatog vrata. Njegovi debeli prsti bili su ukrašeni rubinima, a nacistički orao optočen dijamantima bio mu je zakačen za levi rever. Održao je suzdržan govor u kome je tražio mesto pod suncem za Nemačku, postavljajući pitanje: *Da li biste nam radije dali puške ili puter? Hoćete li uvoziti svinjsku mast ili metalnu rudu? Pripremljenost nas čini moćnim. Puter nas čini samo debelim.* Gering je na brzinu završio svoju govoraniciju, obećavajući da će Nemačka i Italija marširati rame uz rame u borbi koja predstoji. Borja se sećao da je pažljivo slušao i da govor nije ostavio na njega neki naročit utisak.

„Gospodo, verujem da vam je udobno“, rekao je Gering mirnim glasom četvorici vezanih zatvorenika.

Nijedan nije odgovorio.

„Šta je rekao, Uho?“, šapnuo je jedan od Rusa.

„Podsmeva im se.“

„Zaveži“, promrmlja Humer. „Pazi šta radiš ili ćeš im se pridružiti.“

Gering stade tačno ispred četvorice golih ljudi. „Pitam svakog od vas ponovo. Imate li nešto da kažete?“

Odgovori mu samo vetar.

Gering polako priđe jednom od uzdrhtalih Nemaca. Onome koga je Borja vezao za stub.

„Matijase, sigurno ne želiš da umreš ovako? Ti si vojnik, odani firerov sluga.“

„Firer... nema nikakve... veze sa ovim“, promuca Nemač dok mu je telo podrtavalo u silovitim trzajima.

„Ali sve što radimo, radimo njemu u čast.“

„Zbog čega sam ja... i odabrao da umrem.“

Gering slegnu ramenima. Nemarnim pokretom, koji bi čovek napravio kad odlučuje da li da uzme još jedan kolač. Mahnuo je rukom Humeru. Narednik dade znak dvojici čuvara, koji dokotrljaše veliku bačvu prema vezanim ljudima. Drugi čuvar priđe sa četiri kutlače i baci ih na sneg. Humer pogleda Ruse. „Napunite ih vodom, i stanite svaki pored jednog od ovih ljudi.“

Borja reče ostaloj trojici šta da rade i oni podigoše kutlače pa ih potopiše u vodu.

„Nemojte nimalo da prospete“, upozori Humer.

Borja je pazio, ali vetar izbaci nekoliko kapi iz kutlače. Niko nije primečio. Vratio se do Nemca koga je vezao za kolac. Onoga po imenu Matijas. Gering stade u sredinu, skidajući crne kožne rukavice.

„Vidiš, Matijase“, reče on, „skidam rukavice da bih mogao da osetim hladnoću, kao što je ti osećaš na koži.“

Borja je stajao dovoljno blizu da vidi teški srebrni prsten oko srednjeg prsta na njegovoj desnoj ruci, sa pločicom u obliku stegnute pesnice na njemu. Gering gurnu desnu ruku u džep pantalona i izvadi nekakav kamen. Bio je zlataste boje, kao med. Borja je prepoznao šta je to. Čilibar. Gering opipa predmet prstom i reče: „Na svakih pet minuta će vas posipati vodom dok mi neko od vas ne kaže ono što hoću da znam, ili dok ne umrete. Meni je svejedno šta će se od to dvoje dogoditi. Ali zapamtite, onaj ko progovori će preživeti. Onda će jedan od ovih bednih Rusa zauzeti njegovo mesto. On zatim može ponovo da uzme svoj kaput i sipa vodu po Rusu dok ne umre. Zamislite kako će to biti zabavno. Samo treba da mi kažete ono što želim da znam. Dakle, imate li nešto da kažete?“

Ćutanje.

Gering klimnu Humeru glavom.

„*Gieße es*“, reče Humer. *Sipajte*.

Borja to i uradi, a ostala trojica Rusa za njim. Voda natopi Matijasovu gustu plavu kosu, a zatim mu poteče niz lice i grudi. Drhtaji su pratili curenje vode. Nemac ne ispusti ni zvuka, osim cvokotanja zuba.

„Imaš li nešto da kažeš?“, ponovo upita Gering.

Ništa.

Pet minuta kasnije, postupak je ponovljen. Dvadeset minuta kasnije, posle još četiri posipanja, počela je da nastupa hipotermija. Gering je bezosećajno stajao, ravnomernim pokretima trljajući čilibar. Pred sam istek sledećih pet minuta, priđe Matijas.

„Ovo je besmisleno. Reci mi gde je *das Bernsteinzimmer* sakriven i prekini svoje patnje. Nije vredno umreti zbog ovoga.“

Uzdrhtali Nemač samo je zurio u njega, zadivljujuće prkosno. Borja je skoro mrzeo to što je Geringov pomagač u ubistvu ovog čoveka.

„*Sie sind ein lügnerisches, diebisches Schwein*“, procedi Matijas u jednom dahu. *Ti si lažljiva, kradljiva svinja*. Zatim Nemač pljunu.

Gering se zatetura unazad, s pljuvačkom razmazanom po prednjem delu svog zimskog kaputa. Raskopčao je dugmad i otkopčao pljuvačku sa tkanine, pa zadigao peševe kaputa, otkrivajući bisernosivu uniformu punu odlikovanja. „Ja sam tvoj *Reichsmarschall*. Drugi po redu, odmah iza firera. Niko ne nosi ovakvu uniformu osim mene. Kako se usuđuješ da misliš da možeš tek tako da je prljaš. Reći ćeš mi ono što želim da znam, Matijase, ili ćeš se smrznuti nasmrtno. Spor. Vrlo sporo. To neće biti prijatno.“

Nemač ponovo pljunu. Ovog puta na uniformu. Gering je stajao iznenađujuće mirno.

„Zadivljujuće, Matijase. Tvoja odanost je primećena. Ali koliko još dugo možeš da izdržiš? Pogledaj se samo. Zar ne bi voleo da se ugreješ? Približiš telo jakoj vatri, kože umotane u mekano vuneno čebe.“ Gering iznenada pruži ruku i povuče Borju blizu vezanom Nemcu. Voda pljusnu iz kutlače po snegu. „Divno bi se osećao u ovom kaputu, zar ne, Matijase? Hoćeš li dopustiti ovom bednom kozaku da uživa u toploti dok se ti smrzuješ?“

Nemač ništa ne reče. Samo zadrhta.

Gering odgurnu Borju. „Kako bi bilo da osetiš malo toplote, Matijase?“

Reichsmarschall otkopča pantalone. Vreli urin prsnu u luku, isparavajući na mestu dodira sa golom kožom i ostavljajući na njoj žute mrlje koje su se spuštale dole na sneg. Gering otrese ud da ga osuši pa zakopča pantalone. „Osećaš li se bolje, Matijase?“

„*Verrottet in der schweinshölle*.“

Borja se slagao sa tim. *Truni u paklu, svinjo*.

Gering jurnu napred i žestoko ošinu vojnika nadlanicom preko lica, razderavši mu obraz svojim srebrnim prstenom. Krv počne da kaplje.

„Sipaj!“, vrisnu Gering.

Borja se vrati do bureta i ponovo napuni svoju kutlaču.

Nemač po imenu Matijas počne da viče: „*Mein Führer. Mein Führer. Mein Führer*.“ Glas mu je postajao sve jači. Ostala trojica vezanih ljudi mu se pridružuje.

Stiv Beri

Voda pljusnu.

Gering je stajao i gledao, sada već trljajući ćilibar silovitim pokretima. Dva sata kasnije, Matijas je umro, okovan ledom. U sledećih sat vremena podlegla su i ostala trojica Nemaca. Niko nije pomenuo ništa o *das Bernsteinzimmer*-u.

Ćilibarskoj sobi.

DEO PRVI

JEDAN

ATLANTA, DŽORDŽIJA

UTORAK, 6. MAJ, SADAŠNJE VREME, 10.35 PRE PODNE

Sudija Rejčel Katler pogleda preko svojih naočara s okvirom od kornjačinog oklopa. Advokat je ponovo rekao istu stvar, a ovoga puta ona neće dopustiti da to prođe bez komentara. „Samo trenutak, savetniče.“

„Rekao sam da optuženi tvrdi da je sudski postupak pogrešno vođen.“

„Ne. Pre toga. Šta ste rekli?“

„Rekao sam: 'Da, gospodine.'“

„Ako niste primetili, ja nisam gospodin.“

„Upravo tako, časni sudijo. Izvinjavam se.“

„Rekli ste to jutros već četiri puta. Svaki put sam zabeležila.“

Advokat slegnu ramenima. „To deluje kao veoma nevažno pitanje. Zašto časni sudija gubi vreme na beleženje moje jednostavne greške u govoru?“

Drsko kopile se čak nasmešilo. Uspravila se u stolici i zagledala se u njega, ali odmah je shvatila šta Markus T. Netls radi. Zato nije ništa rekla.

„Mom klijentu se sudi zbog napada s otežavajućim okolnostima, sudijo. A ipak je sudu izgleda više stalo do toga kako vas oslovjavam nego do policijskog prekršaja koji je počinjen.“

Ona pogleda prema poroti, zatim prema stolu drugog pravnog savetnika. Pomoćnica pravobranioca za okrug Fulton sedela je ne pokazujući nikakva osećanja, naizgled zadovoljna što njen protivnik sam sebi kopa jamu u koju će upasti. Mlada pravница očigledno nije shvatila šta Netls pokušava. Ali sudija je razumela. „Apsolutno ste u pravu, savetniče. To je nevažno. Nastavite.“

Zavalila se u svojoj stolici i primetila trenutni izraz ozlojeđenosti na Netlsovom licu. Izraz kakav bi mogao da ima lovac kada njegov hitac promaši metu.

„Šta je sa mojim predlogom o proglašavanju nepravilnog suđenja?“
„Odbija se. Nastavite. Pređite na završnu reč.“

Rejčel je posmatrala glavnog porotnika dok je stajao i iznosio presudu da je optuženi kriv. Konsultacije su trajale samo dvadeset minuta.

„Časni sudijo“, reče Netls, prilazeći joj. „Tražim istragu koja će pret-hoditi donošenju presude.“

„Odbija se.“

„Tražim da se donošenje presude odgodi.“

„Odbija se.“

Netls je izgleda osetio kakvu je grešku napravio ranije. „Tražim da se sud povuče iz postupka.“

„Na osnovu čega?“

„Predrasuda.“

„Prema kome ili čemu?“

„Prema meni i mom klijentu.“

„Objasnite.“

„Sud je pokazao pristrasnost.“

„Kako?“

„Jutrošnjim primedbama na moje nenamerno korišćenje reči *gospodine*.“

„Koliko se sećam, savetnice, ja sam priznala da je to nevažno pitanje.“

„Da, jeste. Ali naš razgovor se vodio u prisustvu porote, i šteta je počinjena.“

„Ne sećam se da se primedba ili tvrdnja da je suđenje pogrešno vođeno odnosila na taj razgovor.“

Netls ništa ne reče. Ona pogleda ka pomoćnici tužioca. „Kakav je stav države?“

„Država se protivi tom zahtevu. Sud je postupak vodio pošteno.“

Skoro da se osmehnula. Mlada pravica je barem znala ispravan odgovor.

„Zahtev za poništavanje postupka je odbijen.“ Zagledala se u optuženog, mladog belca retke kose i rošavog lica. „Neka optuženi ustane.“ On to i uradi. „Beri King, ustanovljeno je da ste krivi za zloдело napada sa otežavajućim okolnostima. Ovaj sud vas stoga šalje u popravnu ustanovu na period od dvadeset godina. Pomoćnik šerifa će sprovesti optuženog u zatvor.“